

ביטול חמץ – בלילה וביום

1 פסחים ו, ב

אמר רב יהודה אמר רב הבודק צריך שיבטל. מאי טעמא ... גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתיה עילויה (פירוש ולא בטל מאליו כמו פירורין, תוס'). וכי משכחת ליה לבטליה, דילמא משכחת ליה לבתר איסורא ולא ברשותיה קיימא ולא מצי מבטיל, דאמר רבי אלעזר שני דברים אינן ברשותו של אדם ועשאן הכתוב כאילו ברשותו, ואלו הן בור ברשות הרבים וחמץ משש שעות ולמעלה.

2 פסחים ד, ב

דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי (דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו והשבתה דלב היא השבתה, רש"י).

3 תוס' שם ד"ה מדאורייתא

פ"י בקונטרס מדכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו אלמא השבתה בלב היא וקשה לר"י ... דתשביתו אמרינן לקמן מאך חלק שהוא משש שעות ולמעלה ואחר איסורא לא מהני ביטול. ואומר ר"י דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי מטעם דמאחר שביטלו הוי הפקר ויצא מרשותו, ומותר מדקאמרינן אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה.

4 ר"ן שם (א, א) ד"ה ומהו ענין ביטול זה

ואע"ג דהפקר כי האי גוונא לא מהני, דודאי מאן דאמר בנכסי דידיה דלבטלו ולהו כעפרא לא משמע דהוי הפקר ... אלא היינו טעמא משום דנהי דמאי דהוי ברשותיה דאיניש לא מצי מפקר ליה כה"ג, חמץ שאני, לפי שאינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאילו הוא ברשותו, ומש"ה בגילויי דעתה בעלמא דלא ניחא ליה דליהוי זכותא בגווייה כלל סגי.

5 רמב"ם הל' חו"מ פ"ב

ב ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטלו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים בלבו שאין ברשותו חמץ כלל, ושכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל.

6 שוע"ר סי' תלד

ו לפי שחששו שמא נשארה גלוסקא יפה של חמץ באחד מן הזויות או באחד מן החורים שלא מצאה בבדיקה, ואלו היה מוצאה היתה חשובה בעיניו ולא היה מפקירה ולכך אינה בטלה מאליה כמו פירורין, ויש לחוש שמא ימצאנה בפסח ויעבור עליה בבל יראה ובבל ימצא ... ואע"פ שמייד שימצאנה יבערנה מן העולם לגמרי יש לחוש שמא ישהה מעט קודם שיתעסק בביעור, ועל שהייה זו עובר בבל יראה ובל ימצא. אבל כשביטל כל חמץ שלא מצאו בבדיקה, אף אם ימצא גלוסקא בפסח ולא יבערנה מיד לא יעבור עליה בבל יראה מן התורה אלא מדברי סופרים

ז ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור ... ואע"פ שמי שרוצה להפקיר נכסיו ואמר הרי נכסי כעפר אין זה כלום, מכל מקום כיון שזה החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה אינו שלו כלל ... אלא שהכתוב עשאו כשלו ... אין צריך להפקירו בלשון הפקר גמור אלא כשהוא מסיח דעתו ומבטל בלבו ומחשבו כעפר דיו בכך ... ומכל מקום כל מדקדק במעשיו יפרט בפירוש הביטול בלשון ארמי לשון הפקר גמור ויאמר להוי הפקר כעפרא דארעא.

יא ולפי שיש לחוש שמא נתגלגל כזית מחמץ זה שאכל ממנו עד שעה ה' ... יחזור ויבטל פעם שנית...

יב וכיון שהוא צריך לבטל בשעת הביעור (מטעם שנתבאר) צריך הוא לזוהר ולבער קודם שתגיע שעה ששית שמתחלת שעה ו' ואילך אין בידו לבטלו כמו שנתבאר בסי' תל"ג.

יד טוב לזוהר שלא לבטל החמץ פעם ב' ביום עד שיבער תחלה מן ביתו כל החמץ הידוע לו כדי שיקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו שלאחר הביטול אין החמץ שלו שהרי בטלו והפקירו.

טו יש אומרים שבין בביטול הלילה ובין בביטול היום אינו יכול לעשות שליח שיבטל חמצו אלא יבטל בעצמו, שהרי האומר לחבירו צא והפקר נכסי אין בכך כלום עד שיפקירם הוא בעצמו, ויש אומרים שהביטול אין צריך להיות דומה ממש להפקר בדבר זה, שהרי החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא אינו שלו כלל אלא שהכתוב עשאו כשלו שיהיה שמו נקרא עליו שיעבור עליו לפיכך בגילויי דעת בלבד, שהוא מגלה דעתו אפילו ע"י שליח שאינו חפץ בו כלל די בכך להפקיע שמו מעליו שלא יעבור עליו, וכן עיקר.

7 שוע"ר סי' תלו

ב אבל אם הוא מניח בביתו אשתו ובניו ... יצוה לאחד מהם וימנה אותו שיבדוק ויבטל החמץ כשמגיע הזמן, ששלוחו של אדם כמותו.

8 קונטרס אחרון שם ס"ק ד בהג"ה

צריך לומר חמצו של פלוני.

9 שוע"ר סי' תמו

א המוצא בפסח חתיכת חמץ שלא מצאה בבדיקת ליל י"ד בין שמצאה בביתו בין שמצאה בכל מקום שהוא ברשותו אם הוא חול המועד חייב לבערו מן העולם מיד שיראנה.

ה ואם מצא חתיכת חמץ בביתו ביו"ט או בשבת אפילו יש בה כזית לא יבערנה בו ביום אלא יכפה עליה כלי עד הערב לכסותה מן העין שלא ישכח ויאכלנה ובערב יבערנה.

במה דברים אמורים בחמץ שנתחמץ קודם שביטל חמצו בי"ד שאינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה אבל בחמץ שנתחמץ בפסח הרי זה מבערו אפילו ביו"ט כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא ... שהרי כל רגע ורגע שמשהה אותו ואינו מבערו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא.

ויש חולקין על זה ואומרים דאפילו נתחמצה בפסח לא יבערנה ביו"ט ... אלא כופה עליו כלי עד הערב, ועל שהייה זו שמשהה את החמץ עד הערב אינו עובר בבל יראה ובל ימצא, כיון שהוא רוצה לבערו אלא שחכמים מונעים אותו הרי הוא אנוס, ולא הזהירה תורה בל יראה ובל ימצא אלא למי שיש בידו לבער.

10 שוע"ר סי' תמח

ח ומכל מקום ... בדיעבד שלא קנה הנכרי את החמץ אלא במשיכה בלבד או בכסף בלבד ועבר עליו הפסח הרי זה מותר ... כיון שהחמץ ... לא נקרא שלו כלל שהרי אין רשאי ליהנות ממנו, אלא שהתורה העמידה את החמץ ברשותו ... לפיכך בגילוי דעת בלבד שהוא מגלה דעתו קודם שהגיע זמן הביעור שאין רצונו כלל שיהיה החמץ שלו די בזה להפקיע מעליו איסור בל יראה ובל ימצא, וגילוי דעת זה הוא מה שמקנה אותו לנכרי אע"פ שאינו קנין גמור המועיל מדין תורה שלא יוכל אחד מהן לחזור בו ולבטל המקח.

11 פסקי הסדור – הלכות מכירת חמץ

ומי שעולה על דעתו שמכירת חמץ הוא מדברי סופרים לפי המנהג שהכל מבטלין החמץ ואומרים כל חמירא ליבטל ולהוי הפקר כו', שגגה היא בידו, כי חמץ הנמכר אינו בכלל ביטול והפקר מאחר שדעתו עליו לחזור ולזכות בו אחר הפסח ... ולזאת אם המכירה אינה כדת עובר עליו בבל יראה ובל ימצא.